

T.C.
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

ULUSLARARASI
DÜŞÜNCE ve SANATTA MEVLÂNÂ
Sempozyum Bildirileri

INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
MAWLÂNÂ JALÂLADDÎN RUMÎ
IN THOUGHT and ART
Papers

May, 25-28 Mayıs 2006
Çanakkale
Türkiye/Turkey

MEVLÂNÂ'NIN SİYASÎ FAALİYETLERİ

(Mevlânâ'nın Selçuklu Devlet Erkânı Üzerindeki Etkisinin Siyasî Boyutları)

Dr.Selim KAYA

KSÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-posta: selimkaya2003@mynet.com.

(ÖZET)

Mevlânâ, Selçuklu Devleti'nin siyasî hayatında önemli bir yere sahiptir. Mevlânâ liyakatsiz devlet yöneticilerine destek verip onlardan taraf olmak yerine daha çok halkın yanında yer alarak toplumun huzuru için uzlaşmacı ve uzlaştırıcı bir tutum içinde olmuş ve bunu siyasî faaliyetlerinin temel felsefesi olarak kabul etmiştir. Ancak Mevlânâ Selçuklu sultanlarının izledikleri siyaseti tasvip etmemekle birlikte ortaya çıkan karışıklıkların giderilmesi için devlet erkânına yardımcı da olmuştur. Ama onun hedefi toplumun huzura kavuşmasıdır. Mevlânâ'nın hayatı iyi incelendiğinde görülecektir ki; Onun Selçuklu Devleti aleyhine faaliyet gösteren biri olduğunu söylemek, Moğolların menfaatine çalışan bir ajan olduğunu iddia etmek ve Mevlânâ'yı öyle görmek o devrin içinde bulunduğu şartları görmemek ve göz ardı etmek demektir.

POLITICAL ACTIVITIES OF MEVLANA

(ABSTRACT)

Mevlana has an important place in the political life of the Seldjukid State. He sided with the public in their wrightous demands within the state. His goal was to protect people against the carrupt rulers. Still, he helped to the Seldjukid rulers, because his aim was to help the people to have a better life. It is wrong to assume that Mevlana was against the Seldjukid state or, was a Mongol agent. It is misunderstanding of realities of the time (He was an enlightened person of his time).

Anadolu'nun XIII.yy.daki politik ve sosyo ekonomik sorunlarla dolu felaketli günlerinde siyasî alandaki müsbet faaliyetler olarak adlandırılabilir ve değerlendirilebilecek olan gelişmelerin bir çoğunda Mevlânâ'nın direkt veya dolaylı etkisi görülür.

Türkiye Selçuklu Sultanları tarafından davet edilerek veya Asya'daki Moğol zulm ve katliâmından kaçarak Anadolu'ya gelen Orta Asya tasavvuf akademisinin yetiştirdiği meşhur ulemâ ve mutasavvıfın kendilerine taraftar bulmak için gayret ederken en büyük desteği zamanın siyasî iktidarında araması, onu arkasına almak istemesi kadar tabii bir şey olamazdı. Bu sebeple Orta Asya ve diğer yerlerden Anadolu'ya göç eden bazı büyük şahsiyetlerin Selçuklu devlet erkânı ile iyi ilişkiler içinde olma gayretleri yadırganmamalı aynı zamanda yanlış yorumlanmamalıdır.

Bilindiği üzere Türkiye Selçuklu Sultanı II.Gıyâseddin Keyhüsrev ile Baycu Noyan arasında meydana gelen ve II.Keyhüsrev'in mağlubiyetiyle neticelenen Köseadağ Savaşı (1243) sonrası Moğollar Anadolu'yu istila ettiler. Adetleri üzere insanları öldürmeye, şehirleri yağmalamaya başladılar. Halk korku içinde idi. Anadolu'daki siyasî birlik bozulmuştu, ülkede ortaya çıkan asayişsizlik insanları huzursuz etmekteydi. Anadolu insanı bu büyük maddî musibetin ve manevî buhranın girdabına düşmüş, değerlerini yitirmeye başlamıştı. İnsanlar, kendilerine yaşamı sevdirecek, yeni bir aşk ve şevk verecek, sistemli bir ahlâk programı ile yaratılıştan var olan duyguları harekete geçirerek müsbet hisleri geliştirecek, emniyet ve asayişin sağlanmasına katkıda bulunacak bir rehber muhtaçtı. İşte o rehber, bütün eserlerinin şahadetiyle Mevlânâ Celâleddin Rumi ve onun müridleri oldu.

Mevlânâ ve çevresindekiler toplumun fertlerini adeta sosyal güvenlik ve dînî sağlık aşısına tabi tuttu, halkı inanç ve itikadında felaket mikroplarından korudu. Halk ilmi ve dînî sohbet yapılan bu mekanlarda eğitildi. Mevlânâ'nın eğittiği insanlar kendilerini bulmakta, yaşama sevinci ile dolmakta, ümitsizlikten kurtularak yeniden gayrete gelmekte böylece vatan ve millet aşkı ile çalışmaya başlamaktaydı. Moğol zulmü ile bunalan Anadolu insanı sosyal hayattaki sıkıntılarından ve ülkenin içinde bulunduğu siyasî karışıklıklardan mutasavvıf mütefekkir Mevlânâ'nın sohbet meclislerine katılarak ve onu dinleyerek rahatlamaya çalışmaktaydı.

İşte Mevlânâ'nın bu büyük hizmetinin farkında olan Selçuklu sultanları ve vezîrleri bu sebeple Mevlânâ'ya sahip çıkmışlardır, Mevlânâ'yı dinlemiş ve desteklemişlerdir. Zaten Selçuklu sultanları eskiden beri bilginlere, halkın hissiyatına – vicdanına tercüman olan tasavvuf önderlerine sevgi ve saygı gösterdiklerinden Mevlânâ'ya da şahsî ululuğu sebebiyle sevgi ve saygı duymaktaydı ve hizmetinde bulunmaya gayret ediyorlardı. Ancak Selçuklu devlet erkânı aynı zamanda halkını da

gözlemliyorlardı ve halkın tasavvufa yönelişine karşı tavır almayarak halkın arzularını koruma yolunu seçmişlerdi.

a- Mevlânâ'nın Türkiye Selçuklu Sultanları ile İlişkileri

İbtida-Nâme'nin ve Eflâkî'nin rivayetlerinden anlaşılıyor ki, Mevlânâ döneminde yönetimde bulunan Selçuklu sultanlarının hemen hepsi Mevlânâ'ya bağlılıklarını bildirmişlerdi ve ona mürid olmuşlardı, Mevlânâ'nın yanına gelmeye, onunla birlikte vakit geçirmeye gayret ediyorlardı. Selçuklu Sultanlarından II.Alâeddin Keykubad, II.İzzeddin Keykâvus (1245-1257), IV.Rükneddin Kılıçarslan (1257-1266) ve III.Gıyâseddin Keyhüsrev (1266-1284) Mevlânâ'nın bazı sema meclislerinde hazır bulunmuşlardı. Yine Selçuklu Devleti'nin o dönemdeki en büyük devlet adamı olan Emîr Muînüddin Pervane de Mevlânâ'nın hayranları arasında bulunuyordu. Tasavvufa ilgisi olan o devrin emîrleri ile vezîrleri de, Mevlânâ'nın sohbetlerine katılıyorlardı.¹

Mevlânâ'nın Selçuklu sultanları ve umerâsı ile olan ilişkilerinde temel felsefesi şu idi: “Bilginlerin kötüsü emîri ziyaret eden, emîrlerin iyisi bilginleri ziyaret edendir. Fakat fakirin kapısına gelen emîr ne kadar hoş ve emîrin kapısındaki fakir ne kadar kötüdür”² *Fîhi Mâ Fîh*'de geçen ve umerâ ile ulemâ arasında bulunması gereken ilişkiyi vecîz olarak ortaya koyan bu Hadis-i Şerifi şerh ederken Mevlânâ, hakiki âlimin umerâ ve cemiyet karşısındaki durumunu açıklamakta, ulemânın ve mutasavvıfın umerâyâ karşı nasıl davranması gerektiğinin ve harekât şeklinin sınırlarını belirtmektedir. Ve Mevlânâ bu Hadis-i Şerifde zikredilen “bilginlerin kötüsü” sınıfına girmemek için hiçbir zaman Selçuklu umerâsının kapısına gitmemiş, ancak davet edildiğinde icabet etmiştir.

Mevlânâ, sultanlara ve vezîrlere yakın olmayı önemsemezdi. Hatta yüksek tabakadan ilgi, sevgi ve saygı görmesine rağmen onlara yakın olmayı mahzurlu görürdü: “Sultanların nefisleri kuvvetlenip bir ejderha gibi olur. Onlarla konuşup onların dostluğunu iddia ve mallarını kabul eden kimse mutlaka onların keyfine göre konuşur; hatırları hoş olsun diye onların kötü düşüncelerini benimser ve sözlerinin aksini de söyleyemez, işte bu sebeple tehlike olur”³ diyerek devlet erkânından kalmaya gayret ederdi. Mevlânâ, Sultan ve vezîrlere yakın temas içinde olmaktan kaçınırdı.

Bir gün Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan bazı insanlar; “zamanın büyükleri ve emîrleri şehrin şeyhlerine sık sık gidiyorlar da sizin ziyaretinize az geliyorlar Acaba bunun sebebi nedir? Yoksa bunlar sendeki bu büyüklüğü görmüyorlar mı? Bu sırlara karşı gözleri kapalı mıdır? dediler. Mevlânâ “siz onların yalnız gelmemesini görüyor, bu taraftan sürülmelerini görmüyorsunuz” diyerek devlet erkânının sık sık gelmek istediğini ama kendisinin buna müsaade etmediğini de ifade etmişti.⁴

Türkiye Selçuklu Sultanı II.İzzeddin Keykâvus, saltanatının başlarında Mevlânâ'nın sohbetlerine katılmadığı gibi Mevlânâ'yı dinlemeye ve onunla sohbet etmeye gidenleri de yadırgamaktaydı. Bir gün kendi vezîri İsfahanlı Şemseddin'e; “vakit vakit Mevlânâ'yı niçin ziyaret ediyorsun, o uluda, devrin diğer şeyhlerinde olmayan neleri gördün” diye sordu. Sahip Şemseddin sultana cevabında bir çok deliller söyledi. Böylelikle sultan da Mevlânâ'yı ziyaret arzusu hâsıl oldu.⁵ Ve bu olaydan sonra Sultan Keykâvus da sık sık Mevlânâ'yı ziyarete gitti.

Mevlânâ, bir gün kendisini ziyaret eden ve nasihat isteyen Sultan II.Keykâvus'u; “sana ne öğüt vereyim ki, sana çobanlık vermişler sen kurtluk ediyorsun. Bekçilik yap diyorlar hırsızlık ediyorsun. Allah sana saltanat vermiş şeytanlık işliyorsun!” diyerek azarlamıştı. Sultan da bu sözlerden dolayı üzüntü ve utancı ifade için başını açıp oradan ağlaya ağlaya çekilmişti. Eflâkî'den kaydedilen bu olay ile buna benzer birçok rivayetler Mevlânâ'nın, saraya mensup olduğunu ve sultanlara yakın olmak için çalıştığını değil, belki sarayın kendisine mensup olduğunu ve sultanlar ile vezîrlerin Mevlânâ'ya yakın olmak için gayret içinde olduklarını göstermektedir. Nitekim Mevlânâ, kendisini ziyaret için müsaade isteyen sultanlara ve vezîrlere istediği anda kapısını kapardı⁶ ve onları yanına kabul etmezdi. Bu hususu kaydeden Eflâkî'nin belirttiğine göre: “Bir gün Mevlânâ medresenin sofasında geziniyordu. Çevresindekilere “medresenin kapısını iyice kapatınız” dedi. Bu sırada Sultan II.Keykâvus, vezîrleri, emîrleri ve nâibleri ile Mevlânâ'yı ziyarete geldi. Mevlânâ, odasına girdi, gelen sultan ve diğer devlet erkânı ile görüşmedi. Müridlerine de “gelenlere cevap veriniz, zahmet

¹ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, Nurgök Matbaası Turgut Atasoy ve Ortağı Yayını, İkinci Baskı, İstanbul 1957, s. 33; Bediüzzaman Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, (Türkçe terc. F. Nafiz Uzluk), MEB Yayını, İstanbul 1963, s. 157-183.

² Mevlânâ Celâleddin-i Rumi, *Fîhi Mâ Fîh*, (Türkçe terc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu), MEB Yayını, Dördüncü Baskı, İstanbul 1974, s. 3.

³ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 15-16.

⁴ Eflâkî, Ahmed, *Menâkıbü'l-Arifin*, (Türkçe terc. Tahsin Yazıcı), Ariflerin Menkıbeleri, MEB Yayını, İkinci Baskı, İstanbul 1964, cilt I, s. 127.

⁵ Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 183.

⁶ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 33-34.

etmesinler” diye emretti. Ziyarete gelen sultan ve diğer emîrler Mevlânâ ile görüşmeden geri döndüler.⁷

Mevlânâ kapısını sultanlara ve diğer devlet erkânına kapatmasına rağmen ve hatta Sultan II.Keykâvus ve Emîr Pervane’den kaçtığı halde onlar Mevlânâ ile hem-hal olmak için ısrar etmişlerdir. Ancak Mevlânâ, sultan ve vezîrler ile oturup kalkmaktan daha çok fakirlerle ve sıkıntı içinde olan insanlarla oturup kalkmayı tercih ediyordu. Mevlânâ’nın müridlerinin çoğu alt tabakadan olup hor ve hakir görülen kimseler idi.

Sultan II.Keykâvus Mevlânâ’nın müridlerinden olduğu gibi saltanattan ortağı olan kardeşi Sultan IV.Rükneddin Kılıçarslan da Mevlânâ’nın müridlerinden idi. Bazı semâ toplantılarına Sultan IV.Kılıçarslan da katılırdı.⁸ Ancak IV.Kılıçarslan önce Mevlânâ’yı kendisine şeyh edindi ise de daha sonra Şeyh Baba denilen, dış şeylere ziyadesiyle bağlı zahid bir kimsenin müridi oldu. “Taştanede semâ meclisi kurdu. Büyük bir ikramla Merentli Şeyh Baba’yı getirdiler. Sultanın yanındaki bir kürsüye oturtular. Mevlânâ kapıdan içeri girdi selam verip bir köşeye oturdu. Kur’an-ı Kerim okunduktan sonra muarifler fasıllar okudular. Sultan IV.Kılıçarslan, yüzünü Mevlânâ’ya çevirerek: Hüdâvendgâr’ın, ulu şeyhlerin, bilginlerin malumu olsun ki bu ihlaslı bende, şeyh Babayı kendime peder yaptım, o da beni oğulluğa kabul etti dedi. Mevlânâ dedi ki: Sa’d çok kıskançtır, ben Sa’d’den daha kıskancım, tanrı da benden daha kıskançtır buyurdu ki: eger sultan, onu kendine baba yaptıysa, biz de bir başkasını oğul turalım. Na’ra vurdu, yalın ayak çıktı gitti”. Eflâkî kendi âdeti veçhile Mevlânâ’nın kerametini naklederken Pervane’nin kıskırtmasıyla vuku bulan Sultan IV.Kılıçarslan’ın katlini, Mevlânâ’nın ondan yüz çevirmesini sebep gösterir. Bu meclisten birkaç gün sonra “emîrler davet ettiler, ittifak gösterdiler, sultanı Aksaray’a, Tatarın (Moğolların) def edilmesi meşveretinde bulunmak üzere çağırdılar. Sultan kalktı, evvela yardım isteyip sonra gitmek için Mevlânâ’ya geldi. Buyurdu ki, gitmezsen iyi olur. Davet haberleri arka arkaya gelince çaresiz yola çıktı, Aksaray’a varınca bir halvete götürdüler. Keman girişini boynuna geçirdiler, darda kalmış olduğu halde çırpınıyor, bağılıyor; Mevlânâ, Mevlânâ diyordu. Eflâkî’nin rivayetine mutabık olarak Mevlânâ şu gazeli buyurdu:

*Sana demedim mi oraya gitme, çünkü senin âşınan benim,
Bu fanilik sarayında hayat çeşmen benim.*

Onun arkasından başka bir gazel buyurdu:

*Sana demedim mi oraya gitme ki seni müptela ederler
Bir bakışla seni bela okuna amaç ederler.⁹*

Mevlânâ’ya sadece sultanların kendileri değil hanımları da büyük bir saygı ve hürmet gösteriyorlardı. Selçuklu umerâ muhitinin kadınlarında da Mevlânâ’ya karşı sevgi ve saygı ile ona mürid olma istek ve arzusu vardı. Devlet erkânının hanımlarından birçokları Mevlânâ’yı saraya davet etmekte idi. Bilhassa Sultan IV.Kılıçarslan’ın karısı Gömaç Hatun’un Mevlânâ’ya büyük bir sevgi ve saygısı vardı.¹⁰

b- Mevlânâ’nın Selçuklu Vezîrleri ve Diğer Umerâ ile İlişkileri

Mevlânâ devrinin bütün Selçuklu umerâsı ile görüşüyor hepsinin üzerinde çok kuvvetli ve derin bir tesir bırakıyordu. Selçuklu emîrlerinden - vezîrlerinden Sahip Şemseddin-i İsfahani, Celaledin Karatay, Taceddin Mutez Mevlânâ’nın hocası Seyyid Burhaneddin Muhakkık’ın müridlerinden olup Mevlânâ zamanında da iktidardaki etkili şahıslar idi. İsmi zikredilen bu şahıslar ve Muînüddin Süleyman Pervane ve daha bir çok umerâ Mevlânâ’ya mürid olmuşlardı.

Mevlânâ devrindeki bütün umerâdan saygı görmüş olmakla birlikte hiç biri ile münasebeti Muînüddin Süleyman Pervane ile olduğu kadar dostça ve samimi olmamıştır. Muînüddin Pervane’nin Mevlânâ’ya hususi bir yakınlığı ve bağlılığı vardı. Pervane diye şöhret bulan Ali oğlu Muînüddin Süleyman senelerce Anadolu memleketlerinde nâib sıfatıyla hükmünü yürüttü. Her ne kadar Selçuklu hanedânı saltanat makamında idi ise de gerçekte bütün işler hatta sultanların azli, tahta çıkarılması bile Pervane’nin onaylaması ile uyarlaması ile oluyordu. 1276 yılında Moğol Abaka Han tarafından katledilmesine kadar bütün Selçuklu ülkesini neredeyse tek başına yönetti.

Selçuklu Devleti’nde on altı yıl emîrlik edip hem sultanları ve halkı, hem de aynı zamanda Moğolları da idare etmek gibi ikili bir siyaseti takibe muvaffak olmuş bulunan Muînüddin Pervane muhitindeki âlimlerle ve mutasavvıflarla yakından ilgilenmekte idi. *Fîhi Ma Fîh*’deki bir çok bahis

⁷ Eflâkî, *Menâkıbü’l-Arifin*, I.,

⁸ Eflâkî, *Menâkıbü’l-Arifin*, I, 139.

⁹ Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 183-184.

¹⁰ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 38.

Muînüddin Pervane'nin evinde veya onun bulunduğu mekanlarda ve ekseri bölümleri ona hitaben söylenmiştir. Hatta bu eserdeki bazı bahisler Muînüddin'in suallerine cevap teşkil etmektedir.¹¹

Emîrlerden Taceddin Mutez Mevlânâ Medresesinin yanında hizmetkârlar için bir bina yaptırmış idi. Eflâkî der ki: Emîr Taceddin dostlar için bir aşıklar yurdu inşa ettirmek maksadıyla ricada bulunmuştur. Mevlânâ bu rica üzerine "Biz bu fani dünyada Ad Semud kavimleri gibi yıkılıp yok olan köşkler çardaklar yapmak istemiyoruz. Biz Nuh, Halil peygamberler gibi cennet sahasında (ebedi alanda) aşk kökünden başka bir şey yapmak istemiyoruz" demiştir. Emîr Taceddin dışarı çıktı kendi sarayına gitti. Cizye malından üç bin dinarı kendi naibiyle gönderdi. Mevlânâ "biz neredeyiz dünya akçesi nerededir" diyerek kabul buyurmadı. Nihayet Sultan Veled'i aracı yaptı da Mevlânâ rıza gösterdi. Medresenin yanında hizmetkârlar için birkaç derviş evi yapıldı.

Mevlânâ'nın Vezir Pervane ile yakın dostlukları olup sema meclislerinde beraber bulunurlardı. Muînüddin'in sarayında ilmi ve tasavvufi sohbetler düzenlenir devrin meşhur ulemâ ve mutasavvıfı davet edilirdi. Mevlânâ da bu toplantılara iştirak ederdi.¹² 1258 yılında Konya'ya gelen ve Mevlânâ'ya mürit olan Kemâleddin Kâbi der ki: "Bütün sultanlar ulular o mecliste hazır idiler. Muînüddin Pervane, sultanın nâibleri ayakta idiler" diyerek katıldığı bir semâ meclisinde Selçuklu devlet erkânının da hazır bulunduğunu belirtmiştir.¹³

Mevlânâ, Emîr Pervâne'nin kendisine olan sevgi ve bağlılığının sebebini izah ederken: "O bende, başkalarında bulunmayan bir şey görmektedir. O bende başkalarında gördüğü şeyden tamamen ayrı bir nur görüyor" demektedir. Mevlânâ Emîr Muînüddin Pervane'nin sık sık ziyaretine gelmesini ve onun bulunduğu sohbet ve semâ meclislerinde uzun uzun konuşmasının sebebini şöyle izah eder: "Başkaları da nazımla veya nesirle hakâik ve maârif söylüyorlar. Halbuki Emîr Muînüddin'in meylî alâkası bizedir. Onun bize meylî maârif, dekâyık ve vaazlar için değil. Çünkü her yerde bu bilgiler ve inceliklerden vardır ve bizdekinden de az değildir. Şu halde onun beni sevmesi, beni görmek istemesi bunlardan ötürü değildir. O bende başkalarında olmayan bir şey görmektedir, başkalarında gördüğü şeyden tamamen ayrı bir nur görüyor"¹⁴ demiştir. Bu sözü ile Mevlânâ, Pervâne'nin beni sevmesi, görmek istemesi sohbetimizdeki ilmi meseleler sebebiyle değildir demektedir. Aslında bu durumu büyük mutasavvıflarla hem-hal olmamış insanlara anlatmak ve ifade etmek de zor bir durumdur. Sûfî sohbetinden istifade etmemiş bir insan bunu anlayamaz. Çünkü sohbette insibağ ve in'ikas vardır. İnsibağ: Birbirinin manevî rengi ile boyalanma; in'ikas ise birbirinin kalp aynasında yansımadır. Hem bazen dilden daha çok gönüller konuşur.

Yine Mevlânâ "Tanrı'nın yayından fırlayan bir oka hiçbir siper ve zırh engel olamaz" diyerek sözlerini Tanrı'nın yayından fırlayan oklara benzetir. Bu sebeple sözlerinin etkili olduğunu ifade eder.

Mevlânâ Emîr pervâne ile sık sık görüşüyor olmasına rağmen bazen ziyaretine gelen Pervane'yi beklettikten sonra yanına kabul etmeden geri çevirmiştir. Bunlardan birisinde ziyaretine gelen Muînüddin Pervane ile görüşmemiş, yardımcısı Bahaeddin ile haber göndererek, "Emîr bizim ziyaretimize gelmesin ve rahatsız olmasın. Çünkü bizim birçok hallerimiz vardır. Bir halde konuşuruz başka bir halde susarız, bir halde insanlarla ilgileniriz, başka bir halde yalnız kalırız, bir halde de hayret ve istiğrak içinde bulunuruz. Allah korusun! Emîr, böyle bir haldeyken gelir de hatırını soramayız, ona vaaz edip onunla konuşmaya halimiz elvermez. Bunun için dostlarla meşgul olmaya onlara fayda vermeye durumumuz elverişli olduğu zaman bizim gidip onları görmemiz daha iyi olur, diye karar verdi" dedi. Emîr Pervane Bahâeddin'e "Mevlânâ benimle meşgul olsun benimle konuşsun diye gelmiyorum; ben sadece onunla müşerref olmak için geliyorum"¹⁵ demişti. Bütün bu durumlar siyasî mülâhazalar olmaksızın Selçuklu devlet erkânının Mevlânâ'dan istifade etmek istediklerini, onun sohbetinden zevk alıp bulunmak istediklerini gösterir.

Zaten çoğu defa Mevlânâ kapısında Vezir Pervane'yi bekletirdi, onu hemen kabul edip yanına aldırılmazdı.¹⁶ Emîr geldi, biz ona görünmedik (görünemedik)..¹⁷ gibi ibareler ve yine *Fîhi Mâ Fîh*'de geçen bazı bölümler Mevlânâ'nın her zaman ilmin izzetini koruduğunu, devlet erânına yakın olmak için özel bir gayret ve teşebbüs içinde olmadığını göstermektedir.

Yine Muînüddin Pervane anlatıyor ki: Bir gün Mevlânâ meşguldü, bana yüzünü göstermedi. Geç vakte kadar beni beklettikten sonra savdı. Mevlânâ bunu bana, Müslümanlar ve iyi insanlar kapıma geldikleri zaman onları bekletir ve çabuk çevirmezsem, aynı şekilde ağır bir hareket olduğunu bilmem için yaptı ve başkalarına karşı böyle davranmamam için bunun acılığını tattırdı. Beni bununla

¹¹ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 67.

¹² Eflâkî, *Menâkıbü'l-Arifin*, I, 96, 113-114, 117, 139, 144, 147.

¹³ Fûrûzanfer, *Mevlânâ Celâleddin*, s. 187.

¹⁴ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 81.

¹⁵ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 57.

¹⁶ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 31-35.

¹⁷ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 66.

terbiye etti” demişti. Bunun üzerine Mevlânâ: Hayır sizi beklettikten sonra savmamız, size karşı olan inayetimizdendi”¹⁸ demiştir.

Başka bir yerde de Mevlânâ diyor ki: Emîr (Muînüddin Pervane) geldi ve biz ona görünemedik (görünmedik). Onun bundan kırılmaması gerekir. Çünkü onun bu ziyaretten maksadı, bizim nefsimizi mi yoksa kendini mi yükseltmekti? Eger bizim nefsimizi yükseltmekse daha fazla oturup bizi beklemesi lazımdı; bu suretle bizi daha çok taziz etmiş olurdu; fakat maksadı, kendisini ağırlamak ve sevap kazanmaksa, beklediğinden ve beklemek zahmetine katlandığından dolayı, onun sevabı daha çok olur. İşte bunun için her ne maksatla gelmişse, o maksadı fazlasıyla hasıl olmuş olduğundan sevinmeli ve memnun olmalıdır” demiştir.¹⁹ Ona (Mevlânâ’ya): O (Emîr), sizi görmek istiyor ve keşke Hüdavendigar’ı (Mevlânâ’yı) görseydim, diyordu” dedik. Mevlânâ buyurdu ki: O, Hüdavendigar’ı bu saatte hakikaten göremez.²⁰

Yine Mevlânâ, “Biz Emîr’i, dünya (menfaatlerimiz) veya onun terbiyesi, bilgisi ve ameli için sevmiyoruz. Başkaları onu sadece bunlar için seviyorlar. Çünkü onlar Emîr’in yüzünü değil, arkasını görüyorlar”²¹ diyerek Emîr Muînüddin Pervane ile olan ilgisinin maddî menfaate dayanmadığını ifade etmiştir.

Bir gün Muînüddin Süleyman Pervane Mevlânâ’dan nasihat istedi. Mevlânâ da ona dedi ki: “Ey emîr Muînüddin! İştittim ki Kur’an-ı Kerim’i ezberlemişsin. Evet dedi. Sonra Mevlânâ: İştittim ki *Câmiu’l-Usûl fi Ehâdisi’r-Resûl* adlı eseri Şeyh Sadreddin’den dinlemişsin. Pervane yine evet dedi. Bunun üzerine Mevlânâ: Böylelikle Allah ile onun peygamberinin sözlerini okumuşsun; O sözlerden öğüt kabul etmiyorsun, Allah ve Peygamber’in sözlerini okuduğun halde o sözlerden nasihat alamıyorsan o sözler sana tesir etmiyorsa, ayet ve hadislerin muktezâsınca amel edemiyorsan benim nasihatimi nasıl dinler ve benim sözlerime nasıl uyarsın ben sana ne söyleyeyim, sen âyetin hadisin buyruğuna göre iş işlemiyorsun, benden nasıl öğüt dinleyeceksin? dedi. Pervane ağlayarak kalkıp gitti. Ondan sonra Pervane ibadete, adalet ile iş görmeye başladı.”²²

Bu durum ve benzeri bir çok husus göstermektedir ki; Mevlânâ hakikatte aristokrasiye layak bir insandı.²³

Muînüddin Pervane toplantılarda hazır bulunduktan başka adak paralarını da Mevlânâ’ya gönderirdi. Mükellef semâlar tertip ederdi. Eflâkî’de²⁴ zikredildiğine göre: Bir gece Pervane Mevlânâ’yı davet etmişti. Alimler ve mutasavvıflar da hazır idiler. Semâ bittikten sonra büyük bir yemek sofrası döşediler. Pervane’nin işareti ile pirinç yemeğinin içine altın çıkışı konulmuş bir altın kâseyi, Mevlânâ’nın önüne koydular. Pervane ara sıra Mevlânâ’ya yemeğe buyrun devam edin diyordu. Birden Mevlânâ, Pervane’ye bağırdı: Tiksinilen bir yemeği tiksintili bir kaba koyarak Tanrı erlerinin önüne getirmek iyi bir şey değildir. Tanrıya şükürler olsun ki bize bu kâseler ve keselerden tam bir bıkınlık bağışlamıştır diyerek şöyle söyledi: Tanrıya şükürler olsun ne yağlıya ne tathıya; ne altun dolu çıkıya ne de o altundan yapılmış kâseye arzum var!

Mevlânâ zaman zaman Muînüddin Pervane’nin siyasetini tenkit etmekten geri kalmazdı. Mevlânâ, Baybars harekâtı esnasında, Müslümanları tutmayıp, Moğolları tuttuğu için Pervâne’ye yanlış yaptığını söyleyerek büyük bir suç işlediğini ifade etmiş ve bu hatası sebebiyle tövbe etmesini tavsiye etmiştir. “Sen Tatarla (Moğollarla) birleştin. Halbuki bu şekilde Şamlıları ve Mısırlıları yok etmek, İslâm vilayetlerini kırıp yıkmak için yardım etmiş oluyorsun. Binaenaleyh İslâmın bekasına sebep olan şey, bu vaziyette onun zayıflamasına sebep olmuştur. O halde bu durumda tevbe istiğfarda bulun”²⁵

Eğer yöneticilerle iyi olmak istese böyle yapmaz devrin en kuvvetli en etkili vezîrini kapıda karşılardı. O ilmin izzetini korumakta ve yöneticileri de terbiye etmekteydi.

İsim zikredilmemiş olmakla birlikte mananın gelişinden Pervane tarafından söylendiği anlaşılan başka bir yerde: “Gece gündüz kalbim canım sizin yanınızda hizmetinizde, fakat Moğollar ile meşguliyetten ve onların işlerinden dolayı ziyaretinize gelemiyorum” diyen Pervane’ye Mevlânâ: Bu işler de Hakk işidir, siz Moğolların gönüllerini rahat ettirirken birkaç Müslüman’ın huzur ve rahat içinde tâat ve ibadetle meşgul olabilmelerini sağlamak için kendinizi feda ettiniz. Bu da hayırlı bir iştir”²⁶ sözleriyle mukabele etmiş, böyle davranmasının sebebini de “maksadım onun bunu anlaması,

¹⁸ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 57.

¹⁹ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 66

²⁰ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 53.

²¹ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 126.

²² Eflâkî, *Menâkıbü’l-Arifin*, I, 157-158.

²³ Asaf Hâlet Çelebi, *Mevlânâ ve Mevlevîlik*, s. 32.

²⁴ Eflâkî, *Menâkıbü’l-Arifin*, I, 183.

²⁵ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 9.

²⁶ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 18.

bu durumda sadakalar vermesi, Allah'a yalvarması idi. Bu vaziyette de ümitli olması için ona bunları söyledik²⁷ demiştir.

Yukarıda Moğollarla anlaşmasını tenkit ettiği halde burada onları Müslümanlara zararları dokunmayacak bir şekilde idare ettiği için Pervane'yi övmüştür. Bu iki davranış arasında bir tezat da yoktur. Mevlânâ Moğollar Anadolu'ya fiilen hâkim olduktan sonra Türkiye Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu şartları da göz önüne alarak Moğol siyasî otoriteleri ile iyi ilişkiler içinde olmanın gerekliliğini ve önemini bilen bir insandı. Bu felaket yıllarında çok az sayıda insan şuurlu ve akıllı selim bir yol takip ederek uzlaşmacı bir siyaset takip ederek hem halkın az zarar görmesini sağladı hem de devletin bir müddet daha ayakta kalmasını sağladı. Bu husustaki en büyük hisse de Mevlânâ'ya aittir.

Mevlânâ'yı anlatan bazı eserlerdeki bazı ifadelerden ve yola çıkarak "Mevlânâ'nın Moğol ajanı ve Türk düşmanı olduğu" şeklindeki bazı sözler gerçeği yansıtmadığı gibi Mevlânâ'ya çeşitli ithamlarda bulunan bazı ehl-i ilim zatların ortaya attıkları iddialar yersiz ve sağlam delillerden yoksundur.

Mevlânâ ve taraftarlarının Moğollara karşı davranışları Türkmenler ve bazı insanlar tarafından tenkide uğramıştır. Bu konuda bazı rivayetler vardır. Mevlânâ'nın Moğol istila ve hakimiyetinin Allah'ın istemesi ile olduğuna dair sözlerini²⁸ yanlış anlamamak gerekir. O bu ifadeleriyle, insanların uğraşmaları sonrası bazı şeyler gerçekleştirilemiyorsa bu işte kaderin de bir hükmünün olduğu ve bundan dolayı sabır ile çalışılması gerektiğini ifade etmiştir.

Genellikle Türkmenlere iyi gözle bakmayan Mevlânâ'nın, Eflâkî'ye bakılırsa Babâî çevrelerine de aynı tutumu sürdürdüğü söylenebilir. Bunu günümüzde bazı araştırmacılar, Mevlânâ ile Türkmen şeyhleri arasında mevcut olduğu farz edilen soğukluğu, düşmanlık motifiyle açıklama eğilimindedirler.²⁹ Oysa Mevlânâ'nın faaliyetlerine ve söylemlerine bakılacak olursa bu konu biraz abartılmış görünmektedir. Mevlânâ ile Ahi Evren, Hacı Bektaş ve diğer Türkmen şeyhlerinin bir düşmanlık içinde olmaları uzak bir ihtimaldir. Ama bizce Mevlânâ'nın daha ziyade onların kendine çok yabancı gelen hayat tarzları, tasavvufî telakkileri ve nihayet kendisinin çok iyi münasebetler içerisinde olduğu merkezi yönetime karşı tavırları sebebiyle onlara iyi gözle bakmadığını düşünmek daha doğru olur. Bir diğer münakaşa konusu da Mevlânâ'nın tavırlarında Moğol yanlısı bir tutum sergilemesidir. Mustafa Akdağ'ın bu konudaki tespitleri meseleyi izah etmeye kâfi gözükmemektedir O; meseleye bugünkü milliyetçilik açısından bakmanın yanlış olacağını belirtirken, Mevlânâ'da bir milliyet aramanın doğru olamayacağını ve hatta bunun imkansız olduğunu söyler.³⁰

Mevlânâ, Moğolların Şamanlığını bir Mecusilikten ziyade bir Müslümanlık namzedinin cehaleti olarak görüyordu. Mevlânâ'daki bu düşünce Türkistan'da Moğollar devrinde yazılan Yesevî menkıbelerinde de geçmekte idi. Onlar Müslüman kızlarının bu Şamani Türk ve Moğol ekabiriyle evlenmelerine asla itiraz etmemişlerdir. Anadolu'da Mevlânâ ve halefleri de aynı fikirde bulunmuşlar ve bunu eserlerinde tebarüz ettirmişlerdir. Mevlânâ, Müslüman olacaklarına inandığı Moğollara feragatle bakılmasını tavsiye etmiş ve bir şiirinde "*sen Tatarlardan korkuyorsan Tanrıyı tanıyorsun demektir; ben ise onları yüz tane iman sancağı ile istikbal ediyorum*"³¹ demiştir. Gazan Han Müslüman olduktan sonra Mevlânâ'nın bu şiirini kendi hırkasına altunla yazdırmıştır. Mevlânâ diğer bir şiirinde; "*eğer bana sırdaş isen sana sırrımı ifşa edeyim; Halk Tatarlardan kaçıyor ise biz Tatarları yaradan Tanrıya hizmet edelim*" demiştir. Mevlânâ'nın müridi olan Muînüddin Pervane, kendisinin Moğollarla münakaşatını ve onlara bütün mevcudiyetiyle yardımını "beka-i İslâm" ve "kesret-i İslâm" için çalışmak diye tarif ediyordu³².

Halifesi Arif Çelebi de Moğolları Müslüman yapmak yolunda çok gayret sarf etmiş, Gazan'ın İslâmiyeti kabulünden sonra çok vakitler, Tebriz'de Onun ve halefi Olcaytu'nun sarayında bulunup ve büyük hanın huzurunda sema meclisleri düzenlemiştir. Mevlânâ'nın oğlu Sultan Veled de

²⁷ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fih*, s. 10.

²⁸ Faruk Sümer, "Mevlânâ ve Oğullarının Türkmen Beyleri ile Münasebetleri", *Uluslararası Mevlânâ Semineri (15-17 Aralık 1973) Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara Tarihsiz, s. 43.

²⁹ Mikâil Bayram, Muhtelif makaleleri. Vecihi Timuroğlu, *Hoşgörü Yılında Mevlânâ*, Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı Yay., Ankara 1995.

³⁰ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, I, 43-44.

³¹ Z. Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, s. 265. Togan'a ilaveten Gordlevski'de de, birarada yaşayan Mevlevîlerin, Gayr-i Müslim Moğol ve Rum kadınlarla evlenmek suretiyle Anadolu'da yoğun bir İslâmlaştırma faaliyeti sürdürdüklerine dair örnekler çoktur. Bakınız: Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Tarihi*, (Türkçe terc. Azer Yaran), s. 332.

³² Togan, *Umumî Türk Tarihi*, s. 265.

Hanlar ve Nogaylar çevresine çok yakındı. Bunlar nazik ve anlayışlı muameleleriyle İslâmiyeti henüz kabul etmemiş olan Moğolların kalbini kazanıyordu. Emir İreñcin, Mevlevî tarikatına girmiş idi.³³

Moğolları İslâm namzedi bilen şeyhler ve siyasiler, onların Müslüman kadınlarla evlenmesini yalnız Türkistan'da değil Anadolu'da da tasvip etmişlerdi. Selçuklu atabeglerden biri, Mevlânâ'ya "Rum kâfirleri kızlarımızı Tatarlara veririz, bu yolla onları Hristiyan yaparak dünyada tek bir dinî, yani Hristiyanlığı hâkim kılarız ve sizin dininiz olan İslâmiyet ortadan kalkar" diye söylediklerini anlatmış, Mevlânâ da bu münasebetle gavurların bu fikirlerinin asla tahakkuk etmeyeceğini bildirmişti³⁴. İşte Hristiyanların bu hülyalarının tahakkuk etmesini önlemek, bilakis bunları kendi dinleri namına kazanmak için Müslümanlar hanlara kızlarını verdiler. Bu cümleden olarak II.Keykâvus'un halası Berke'nin hanımı idi. IV.Kılıçarslan'ın kızı Argun'a verilmişti. Bu arada Muînüddin Pervane ve Seyfeddin Torumtay gibi Selçuklu umerâsı da Moğol emîrlerinin kızlarıyla evlenmiş idi. Mamafih ilk Müslüman İlhanlı Hanı Gazan, şehzade iken Selçuk Hatun'un vesilesiyle Müslüman olmuş idi³⁵.

Zaten Mevlânâ, Moğolları hiçbir zaman desteklememiş ve siyasetlerini, zulûmlerini hiçbir zaman tasvip etmemiştir. Mevlânâ Moğolları ağır bir dille eleştirir: "Onların kıyamete inanmadıklarını, inansalar halka bu kadar zulûm yapmayacaklarını³⁶ ve Müslümanların Moğollara karşı saygı göstermesini, puta tapmakla eşdeğerde olduğunu belirtir.³⁷ Mevlânâ "Hilekar Moğollar Mısırlılardan birini arıyoruz derler de bu suretle hepsini hileyle toplayıp kafalarını keserler³⁸ diyerek Moğolların ne kadar alçak insanlar olduğunu ifade etmiş ve aynı zamanda onların zulûm ve hilekarlıklarının boyutlarını açıklamıştır..

Moğolların kılıcı Müslüman Türk'ün kanı ile boyanmış olduğu böyle bir devirde büyük bir din adamının zâlim bir millete yardım ve yataklık etmesi mümkün olmadığı gibi tasavvur dahi edilemez.

Mevlânâ'nın bütün gayret ve faaliyeti, maksat ve gayesi, ferdin ve dolayısıyla bütün bir cemiyetin refah ve huzurunu temin etmeye çalışmaktır. Bunun sağlanması da hem ferdin arzu ve isteklerinin bilinmesine ve hem de fertleri birbirlerine bağlayan rabitaların tespitine ve tesisine tabidir. Bunları sağlayacak olan da eğitimidir. Şahsı hem maddi hem de manevi yönüyle ele alamayan eğitim eksiktir, onun biyolojik yapısına uygun değildir. Bunu bilen Mevlânâ insanları tasavvufî eğitime tabi tutarak eğitmiştir.

Mevlânâ, bazen Muînüddin Pervane'nin tertiplediği toplantılara semâ meclislerine katılırdı. Konya halkı Pervane'nin Mevlânâ'ya karşı gösterdiği bağlılıktan istifade ediyordu. Önemli olaylar ortaya çıktığı zaman halk Mevlânâ'dan yardım isterdi. Mevlânâ da Pervane'ye, onları bağışlaması ve dostluk göstermesi için mektup yazardı. Nasıl ki, "Mevlânâ'nın dostlarından bir vali (yada âmil), Moğol yağması sırasında büyük mal kaybına uğramış, iki-üç bin dinar borç altına girmişti. Onu ödeme durumu yoktu. Kalktı çoluk çocuğu ile birlikte Mevlânâ'ya geldi. Bu hususta Pervane'ye az bir şeyle sulh yapılması yahut mühlet verilmesi için yardım mektubu yazılması ricasında bulundu. Mevlânâ, Pervane'ye hemen bir tezkere gönderdi. Pervane, bu meselenin Divanla ilgisi vardır diye yazı göndermiş olmalı ki Mevlânâ, Divan Süleyman'a hükmetmez, belki Divan, Süleyman'ın hükmü ile iş görür diye cevap yazdırdı. Pervane'nin adı Süleyman olduğundan büyük sevinç duydu. Mevlânâ'nın aracılık ettiği bu memurun borcunu sildirdi. Keza Konya şehrinde büyük bir olay olmuştu. Bütün Konya halkı Pervane'ye mektubu yazması ricasıyla Mevlânâ'ya geldiler. Mevlânâ'ya olayı arz ettiler. Mevlânâ da Pervane'nin kendisine gelenleri affetmesi için bir mektup yazdırıp gönderdi. Pervane mektubu okuyunca: Bu meselenin (Veled-i Sadru) ile ilgisi vardır, onun da hazır bulunması lazımdır demiş ve öylece cevap vermiş. Mevlânâ, Pervane'nin mektubuna olan cevabında; "dervişlerin isteği ancak bir yüzlüdür ve bu mananın ise yüz türlü yüzü vardır" demişti. Pervane de Mevlânâ'yı dinlemiş, şehir halkına kurtuluş vermişti.³⁹

SONUÇ

Mevlânâ yaşadığı asrın meselelerine İslâm inanç ve düşüncesi açısından ve o günkü halkın anlayabileceği tarzda ve halk arasında kabul gören bir usul ile çözümler getirmeyi ve o günün kötü

³³ Togan, *Umumî Türk Tarihi*, s. 265.

³⁴ Togan, *Umumî Türk Tarihi*, s.266.

³⁵ Geniş bilgi için bkz., Togan, *Umumî Türk Tarihi*, s. 266.

³⁶ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 64, 69.

³⁷ Mevlânâ, *Fîhi Mâ Fîh*, s. s. 77, 82.

³⁸ Mevlânâ Celaleddin-i Rumi, *Mesnevi*, göz.geç. Abdülbaki Gölpınarlı, (trc. Veled Çelebi İzbudak), Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayını, Ankara 1988, I, 425 II, 858-861.

³⁹ Eflâkî, *Menâkıbü'l-Arifin*, I, 157-158.

şartlarında halkı siyasi olaylardan uzak tutarak rahatlatmayı gaye edinmiş ve bu yolda çalışmış büyük bir âlim ve mutasavvıftır.

Mevlânâ'ya hem sultanlar hem de vezîrler ve diğer umerâ saygı ve hürmet göstermişlerdir. Ancak Mevlânâ daha ziyade dervişlerle, yoksullarla oturup kalkmış, iğreti efendiliklere, devamlı kalmayacak mevkilere gönlünü asla kaptırmamıştır. Yüksek tabaka ile ancak zaruret olduğu yahut onları doğru yola getirmek icap ettiği vakit görüşmüş ve bunun dışında o sınıf ile hiç karışmamıştır. Mevlânâ, Selçuklu devlet yöneticilerinin yanlış icraatlarını her zaman eleştirmiş ve onlara nasihatlerde bulunmuştur.

Selçuklu devlet erkânının Mevlânâ ile yakın temas içinde olmasının birçok sebepleri vardır. Bunlardan birisi; Türkiye Selçuklu Devleti sultanları ve diğer yöneticileri de, Moğollarca tayin edilen yöneticiler de, bu büyük sûfi mütefekkirin gerek bürokrasi gerekse esnaf ve her kesimden halk tabakaları arasındaki etkin ve yaygın olan nüfûzunun farkında idi ve bu sebeple Mevlânâ ile iyi ilişkiler içinde olmak için gayret ediyorlardı. Nitekim Mevlânâ'nın geniş halk kitlesi üzerindeki nüfûzu nazar-ı dikkate alındığında bu takdirin ne kadar zaruri olduğu da anlaşılır.⁴⁰ Ancak Selçuklu devlet erkânının Mevlânâ ile yakın temas içinde olmasının bize göre en önemli sebebi; umerânın, tasavvufî bir yaşam tarzının güzelliğine gönülden inanıyor olmalarıdır. Umerâyı ulemâ ve sûfileri himaye etmeye ve destek olmaya yönelten asıl etken de bu idi. Mevlânâ Selçuklu devlet erkânını ilmi ve hitabeti kadar mutasavvıflığı ile de etkilemişti. Bu sebeple bu büyük sûfi mütefekkir ile umerâ arasındaki iyi ilişkiler sadece siyasî mülâhazalara dayanmıyordu. Zaten sadece siyasî mülâhazalara dayansa idi bu durum bir noktaya kadar devam eder ve bir yerde kesilirdi. O zamanın siyasî karışıklıkları içinde hiçbir idareci, Mevlânâ'ya ve müritlerine destek olmaz, onların bir güç oluşturmalarına da müsaade etmezdi ve bir süre sonra ortadan kaldırılmaları için çalışırdı.

Bir de gözden kaçırılmaması gereken bir husus var. O dönemlerde İslâmiyet daha çok tekke kültürüne dayalı olarak gelişmiş ve yayılmıştı. Halk gibi devlet erkânı da sûfilerin nasihatlerini dinliyorlardı. İslâmiyet medrese eğitiminden daha çok tasavvuf merkezlerinde öğreniliyordu. Halk İslâm dinini günümüzde Popüler İslâm olarak adlandırılan sûfilik ile biliyor ve yaşıyordu. Her ne kadar Selçuklu sultanları çocukluklarında iyi bir dinî eğitim alıyorlarsa da mutasavvıflardan feyz almaktan ve onlara yakın olmaktan da vazgeçmiyorlardı. Bu konuda Selçuklu sultanlarının genel politikası, devlet aleyhinde olmadıkları ve halkı yanlış bilgi ile yönlendirmedikleri sürece bütün mutasavvıfların mütefekkirlerin himaye edilmesi ve onlara her türlü imkânın sağlanmasıydı.

Mevlânâ'nın siyasîler üzerindeki etkisinden kaynaklanan faaliyetleri ve görüşleriyle Anadolu'dan dünya inanç ve fikir hayatına aydınlık bir pencere açılmıştır.

İslam inanç ve düşüncesinin terki mümkün olmayan değerler manzumesi olduğunu faaliyetleri ve eserleriyle ortaya koyan Mevlânâ, siyasî faaliyetleri ile de Selçuklu Devleti'nin devamına sebep olduğu gibi halkın dine yönelme eğilimlerine güç kazandırmıştır.

Mevlânâ'nın mücadele tarzı enteresan ve çok etkili bir tarzdır. Mevlânâ, Anadolu tarihinde pek görülmeyen bir "duruş" sergilemiştir. Zalim Moğollara karşı günümüzde "pasif direniş" olarak adlandırılan açıktan tavır almadan muhatabın tavrına ve tarzına göre onun faaliyetlerini engelleyecek ve plân programını bozacak şekilde hareket tarzını seçmiştir.

Herkesi saygı ile selamlıyorum

⁴⁰ *Fîhi Mâ Fîh*'de belirtildiğine göre "Yârân Emîr-i İğdişan'ın yanına gittiler. O: hepinizin burada ne işi var diye çıkıştı. Onlar da: Bizim kalabalığımız bir kimseye kötülük etmek için değildir. Kendimize sabır ve tahammülde yardımcı olmak için toplandık dediler" Bu sözler Konya'daki Emîr-i İğdişan'ın toplanan gruptan (Mevlevîlerden) ne kadar çok kaygılanıp tedirgin olduğunu ve Mevlânâ'nın nüfûzunun endişe uyandıracak kadar büyük olduğunu gösterir.